

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Բ Փ

Մարդիկ իրենց մտաց արտայայտութիւնները հաղորդելու համար բազմապիսի միջոցներու դիմած են, և գլխաւորաբար նշանագրերու միջոցով կրցեր են մշտնջենաւորել իրենց գաղափարները:

Ձատնեց դրուագելու հմտար գործածներ են քար, մետաղ, կեղև, տերեւ, տախտակ, չոր կամ թրծուն կաւ, փղոսկր, մագաղաթ, պապիր, թուղթ, և այլն:

Հռոմայեցիք ի սկզբան կը գործածէին պապիր, ինչպէս լատին և յոյն կայսերք: Քահանայապետական հին կոնդակը եւս այսպէս էին: Ութերորդ դարուն կ'երևին մագաղաթը, յետոյ բամբակեթուղթը. մեծ տասներորդ դարուն կ'աներեւութանայ պապիրի գործածութիւնը:

Պապիրի վրայ գրելու համար կը գործածէին փոքրիկ և նուրբ երկաթէ կամ պղնձէ սլաքներ, կամ եղէգներէ յարմարացուած գրիչներ: Մեկանի զոյնը զանազան կը գտնենք և ընդհանրապէս սեւագոյն է:

Արդի Եւրոպական գրականութեան աղբրերներն են Յոյն կամ Լատին, Սլաւ կամ Գոթական լեզուք: Կոստանդնուպոլսի յոյն՝ հիմն դրին սլաւ գրականութեան:

Յոյն քրիստոնէական գրականութեան գրչութիւնը կայ նախապէս՝ քարի կամ պղնձի վրայ երկաթագիր (onciale) ձևով, որ յետոյ կէս երկաթագրի փոխուեցաւ: Յոյն ձեռագրաց մէջ կը գտնենք երկաթագիրը մինչև իններորդ դար. ապա կը սկսի կէս-երկաթագիր, և յետոյ փոքրագրի (minuscule) անցման դարը: Տասներորդ դարուն ընդհանրացաւ փոքրագիրը. իսկ մեր մէջ՝ բոլորգիրը: Այս ձևը աւելի արագագիրք (tachygraphes) կը գործածէին, իսկ գեղեցկագիրք (calligraphes) գլխագրերը, այսինքն երկաթագրերը: Յետոյ ժամանակով մնաց միայն փոքրագիրը փակագրերով, իսկ երկաթագիրք գործածուեցան սկզբնագրերու կամ գլխագրերու համար:

Բարիգու կայսերական գրատունն ունի գեղեցկագոյն ձեռագիրը՝ ծիրանաւոր Մագաղէնի Աւետարանը և Գրիգոր Նազիանզացոյն հեղինակութիւնքը: Փլորենտինոյ Լաւրենտիան Գրատան թանկագին զարդերէն են Պլուտարքոս և Աւետարան մը: Կայսերական գրատունն ունի 1007 ին գրուած Դիսարան մը, որ կայ նաև Լուդովիկոս ԺԴ-ի նուիրուած յոյն ձեռագիր մը՝ Երուսաղէմի յոյն պատրիարք Խրիստոս Դորասէ: Կայ ևս Միքայէլ Պալէոլոգ կայսեր նուէրը առ Ս. Լուդովիկոս թագաւոր՝ գործ ԺԳ. դարու:

Չորեքսասաներորդ դարէն կը սկսին ձեռագիրներ կէս յոյն և կէս լատին նշանագրերով: — Յոյն գիրերը մտնելով արեւմտեանց մէջ՝ ունեցան իրենց կերպարանափոխութիւնը:

Ուլփիլաս՝ չորրորդ դարուն հնարեց կէս-գոթական ձևը ձեռագրաց մէջ, որոնք սակաւաթիւ են:

Սլաւական գիրերը նմանութիւն ունին վերջնոցս: Ս. Կիրիլոզ հայրապետ իններորդ դարուն հնարեց՝ կամ լաւ ևս՝ յունական գիրերուն վրայ յարմարացուց: Բազմաթիւ են այս տեսակ ձեռագիրներ Բարիգ, Պուլնիա, Հոովմ, մասնաւորապէս Գերմանիոյ մէջ. և նշանաւոր է Հոէմսի մէջ գրտնուածը:

Լատին ձեռագրաց հնագոյնն է պապիրի վրայ գրուած մը, որ թագաւորական վրձնագրոյ մը հատուածը կը պարունակէ և գտնուած է Եգիպտոսի մէջ՝ գործ երրորդ դարուն. ինչպէս Վիլգելիոս մը Դ. դարու նըրանկար ձեռագիրը, որ Վատիկանու ձեռագրատան արժէքաւոր գանձ է: Սոյն դարու գործ է Կիլիբրոնի՝ Յաղաքս հասարակապետութեան կրկնագիրը: Կը գտնուի ի վատիկան նաև Ե. դարու մէջ գրուած Վիլգելիոսը, և այլն:

Արդարեւ խիստ հաճելի էր մեզ առնց հետ յաւելուլ հոս նաև մեր պաշտելի Սուրբ Թորգմանչաց ձեռագրաց նշանաւորագրչներուն յիշատակութիւնը, բայց այդ մասին հաւաքածոն լաւագոյն ժամանակի թողուլով՝ այսչափ ինչ կրնանք գուր-

ցել, որ թէեւ հալածեալ և չարչարուած և հայրենիքէ վտարուած և չարագոյն կերպով մարտիրոսացած ժողովուրդ մ'է եղած Հայը՝ բայց կրնայ պարծիլ նաեւ իւր տեսակ տեսակ և հնագոյն ձեռագիրներովն անգամ, թէ և ասոնք ևս անշունչ սրբազան հաստորներ՝ սակայն անասնական բարբարոսութեան մը զոհեր եղեր են վերջին համաշխարհային պատերազմին միջոց՝ յաւիտենական նախատինք և կորանք վանալաց:

Ո. Կ.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Այս երկու զաւուացի անտիպ երգերը ժամանակաւ (1900) Մոսկէն դրուած են Հ. Ան. Վ. Գոնտացեանէ:

ԽՄԲ.

Բ ՈՒԲՈՒ

○ ○

ԵՐԳ ԹԱԳԻՈՐԱՑ

Թագւոր բարով հազար բարով,
Դուն վարդ ես կանանչ տերեւով,
Ս. Կարապետ զարեղ պաշխէ
Աստուծոյ Ս. զօրութենով:
Թագւոր բարով հազար բարով,
Դուն վարդ ես կանանչ տերեւով.
Ս. Յովհաննէս զարեղ պաշխէ
Աստուծոյ Ս. զօրութենով:
Թագւոր բարով հազար բարով
Դուն վարդ ես կանանչ տերեւով.
Ս. Սարգիս զարեղ պաշխէ
Աստուծոյ Ս. զօրութենով:
Թագւոր բարով հազար բարով,
Դուն վարդ ես կանանչ տերեւով.
Ս. Թուխմանուկ զարեղ պաշխէ
Աստուծոյ Ս. զօրութենով:
Թագւոր ինչ բերիմ՝ քի նման
Քու կանանչ արեւ քի նման.
Ըն վարդենին որ կու ծաղկէր
Դառն ու ծաղիկ քի նման:
Գացէք կանչէք զթագաւորահէր,
Ի գայ նըստի տարպագինէն,
Երենկիկ զարկէ Ս. սեղանին:

Նա ինքն եղին, նա իր կըտուց
Ջակցին սիրտըս կըպուց.
Բուբուն կային կամուրջին
Տօլապ զընտեր ականջին:
Ջուապ տարաւ զոթանջին
Ջոթանջ մեռնի կըտարճին:
Բուբուն կային վըր զըլին
Կըտուց չիք ի մէջ տըլին:
Բուբուն չապիկ նըխշուն էր,
Հէր կիտար մէրիկ չունէր,
Բուբուն ելաւ զընաց բէր¹.
Նա բէր եղնէր, նա իր տէր
Չէնէր զբուբուն տարտի տէր:
Բուբուն զընաց զիարաթ
Յուպուպ եղաւ պէպարաթ².
Ձիթխըցի դըններ քարերով
Բուբունի ոտներ նալերով:
Յարդերդու սար խըճերով
Բուբուն նըխշուն բըճերով.
Ելաւ ինկիլդ մըկրատ բերց
Գընաց բուբունի չարքեազ կարց:
Ետե կարճ, աւշև երկան

1. Ուխտարը կթելու զօրծն.
2. Անբեւայթ.